

DODAJANJE IN ZAMENJAVANJE MATIC

Janez Gregori

Matica je središče čebelarje družine, njena navzočnost zagotavlja delovni zagon, z zaleganjem številnih jajčec pa zagotavlja moč družine. Oddaja feromone, matično snov, ki jo delavke raznašajo med seboj. S tem je dosežena nekakšna uglasenost med vsemi člani družine, da delujejo kot celota. Matica je nosilka dednih lastnosti, od katerih so odvisne številne lastnosti družine.

Zato je razumljivo, da čebelarji največ pozornosti namenjamo prav maticam, saj vemo, da le-te zagotavljajo uspešnost čebelarjenja. Porok uspeha je mlada, rodovitna matica, ki ima vsestranske dobre lastnosti. Če matica kakor koli ne ustreza, jo je treba zamenjati. To pa ni vedno preprosto početje in včasih zahteva od čebelarja veliko znanja in izkušenosti, da ne doživlja razočaranj.

Spoznanje čebelarjev, koliko je uspešnost čebelarjenja odvisna od dobre, mlade matice, je tudi razlog za večje povpraševanje po njih. Največ potrebnih matic zagotavljajo naši registrirani vzrejevalci. Vzrejna dejavnost je v Sloveniji dobro organizirana in strokovno nadzorovana, naši vzrejevalci pa vsako leto ponudijo trgu približno 30.000 matic.

Večkrat slišimo kritike čebelarjev, da niso vedno zadovoljni z maticami, ki so jih kupili pri vzrejevalcih. Razlog za to je preprost: odstotek matic, ki jih družine niso sprejele, je prevelik, preveč pogosto se tudi dogaja, da kupljeno dodano matico družina kmalu preleže. Kritike so za vzrejevalce neprijetne in škodljive, zato bi bilo dobro razčistiti, ali so sploh upravičene. Preden jih čebelar izreče, bi se moral vprašati, ali ni mogoče sam kriv za neuspeh zaradi nepravilnega ravnanja pri dodajanju oziroma zamenjavanju matic. Dodajanje in zamenjavanje matic je namreč strokovno delo, ki zahteva od čebelarja precej praktičnega znanja in poznavanja biologije čebel.

Kaj hitro lahko naredi napako, ki se je niti ne zaveda.

Kaj je dobro vedeti? Poglejmo nekaj splošnih ugotovitev, na katere moramo pomisliti, preden se lotimo dodajanja oziroma zamenjavanja matic. Čebelarji se večkrat pogovarjajo o tem, s čim je treba matico namazati ali odišaviti, preden jo dodamo, da izenačimo vonj matice z vonjem družine, kateri jo dodajamo. Poznavalci življenja čebel zatrjujejo, da delavke matic sploh ne prepoznavajo po vonju in je vsako izenačevanje le-tega brez pomena. Za uspešno dodajanje so ključnega pomena vedenje matice ter razmere ob dodajanju in med njenim osvobajanjem iz matičnice.

Na novo izležene matice so zelo živahne, hitro se pomikajo po satju, kot bi begale. Take ostanejo še

precej časa po opravitvi. O tem se lahko prepričamo, če odpremo prašilček, v katerem matica že zalega, kljub temu pa moramo paziti, da ne zleti. Bolj ko zalega, bolj se umirja in se končno umiri, ko jo že obkrožajo njene potomke. Rečemo lahko, da matica dozorí v približno štirih do petih tednih. Vendar pa jih noben vzrejevalec ne more imeti toliko časa v prašilčkih, ampak jih odvzame po nekaj dneh zaleganja, torej, ko še niso prav dozorele. Na to mora kupec računati in temu primerno ravnati.

Matice naše pasme so rodovitne vsaj štiri leta, lahko pa tudi precej dlje. Na vrhuncu svoje moči so prvi dve leti. Zato večina čebelarjev ne trpi starejših matic v svojih panjih in jih po možnosti zamenjuje vsako leto.

Ob dodajanju in osvobajanju matic iz matičnic je pomembno vreme. Uspeh bo zagotovljen, če je vreme lepo, mirno in je v bližini vsaj nekaj paše. Če je ni, moramo družini, ki ji dodajamo matico, že kakšen dan prej začeti dodajati sladkorno raztopino in krmljenje nadaljevati še potem, ko smo matico že osvobodili iz matičnice. V hladnem in vetrovnem vremenu brez paše je pametneje, da matice niti ne poskušamo dodajati.

Družina, ki ji dodajamo matico, mora biti zanesljivo brezmatična in ne sme imeti nobenega zaleženega matičnika. Pri družini, pri kateri zamenjujemo matico, zanesljivo vemo, da je po odvzemu brezmatična. Prav tako vemo, da je brez matice narejenec, ki smo ga naredili na enega izmed znanih načinov. Če pa iz kakršnega koli razloga nismo prepričani, da je družina res brezmatična, moramo to preveriti. To storimo takole: Iz družine, ki ima odprto zalego, vzamemo zaležen sat z vsaj nekaj jajčeci oziroma mladimi ličinkami, ga označimo z risalnim žebličkom in namestimo v sredino plodišča družine, ki jo preverjamo in iz katere smo predhodno odvzeli njen sat. Po nekaj dneh dodani sat z zalego pregleda-

mo. Če so potegnjeni matičniki, v družini zanesljivo ni matice in ji bomo dodali novo. Matičnike potrgamo, sata pa ne damo nazaj, ampak navadno tja, odkoder smo ga vzeli.

Zelo pomembna je starost čebel v družini, ki ji dodajamo matico. Stare čebele do nje niso prijazne in prav one so krive, če jo družina ne sprejme. Zato je tako težko uspešno dodati matico družini, ki je bila že dolgo časa brez nje ali so v njej že začele zalegati trotočke. Razlog za neprijaznost starejših čebel je pravzaprav preprost. Tem čebelam so prenehale delovati goltne žleze. V njih nastaja hrana, s katero delavke hranijo matico. Po naše bi temu rekli, da nimajo več interesa za matico, nasprotno pa ga mlade delavke imajo in želijo hrano čim prej oddati. Poskrbeti moramo torej, da novo matico dodajamo med mlade čebele. Vedeti tudi moramo, da majhne družine raje sprejmejo mlado matico kot velike v pridobitnih panjih.

Prav tako je tudi pomembno, v katerem letnem času dodajamo oziroma zamenjujemo matice. Najbolje in brezmatičarjem jo dodajamo pač takrat, kadar je treba. Drugače pa je pri zamenjavah matic v pridobitnih panjih, saj se pri teh lahko sami odločimo, kdaj bomo to opravili. Nekateri čebelarji odločno zagovarjajo menjavo matic v zgodnjem spomladanskem času. Ob prvem pregledu ocenjujejo kakovost matice. Če v vsem ne ustreza, jo zamenjajo ne glede na njeno starost. Če je družina slabotna, ji dodajo celoten prašilec skupaj z matico.

Na tak način menjave matic pa se morajo temeljito pripraviti. Tako moramo za ta namen že prejšnje leto pripraviti majhne družine, prašilčke. V njih mlade matice prezimijo. Spomladi jih vsaka družina rada sprejme, ker pa so dodane matice tedaj že dozorele, je njihovo sprejetje še toliko bolj zanesljivo. Ob tem spomnimo, kako pomembno je, da ima čebelar večje število rezervnih družinic. Ko spomladi matico doda v pridobitni panj, stare matice, ki jo odzame, ne uniči, ampak jo da v prašilec. Tam naprej zalega, čebelar pa odzema zaležene sate. Poleti pa jo zamenja z mlado matico, ki tu prezimi in je spomladi spet na razpolago.

ZAMENJAVA OZIROMA DODAJANJE MATIC

Matice zamenjujemo na več načinov:

1. **Z matičniki** – Zrel matičnik, v katerem matica že grize, rada sprejme vsaka brezmatična družina. Sprejme ga celo družina, ki ima matico. Matičnik pa je vedno neke vrste maček v žaklju. Ne vemo, kakšna je mlada matica v njem, ali ni mogoče poškodovana ali celo mrtva. Tu so tudi negotovosti, povezane s praho, saj se matica na njej lahko izgubi. Zato matičnike povečini uporabljamo za naseljevanje plemenilčkov, pri katerih pozneje še lahko naredimo odbiro matic, ter za zamenjavo starih matic v prašilčkih.

2. **Z neoprašenimi maticami** – Družina jih teže sprejme, navadno šele takrat, ko v panju ni več od-

krite zalege. Raje sprejmejo na novo izleglo matico. Čebelarji uporabljajo neoprašene matice navadno takrat, kadar želijo, da družina za nekaj časa preneha zalegati, redno pa jih uporabljajo za naseljevanje plemenilčkov. Če pri tem delu še nismo dovolj spretni, delo z neoprašenimi maticami raje prepustimo vzrejevalcem matic.

3. **Z oprašenimi maticami** – To je med čebelarji najbolj razširjena praksa. Poskrbeti je treba, da so v brezmatični družini primerne razmere za sprejetje matice, šele potem dodamo matico.

Kako dodajamo matice? Čebelarji uporabljajo zelo različne načine, eni hvalijo enega, drugi spet drugega. Znana sta zlasti dva načina, neposredno in posredno dodajanje.

a) **Neposredno dodajanje** – Matico dodamo neposredno med čebele, navadno na mesto, s katerega smo odvzeli staro. Tak način ni negotov, če dodajamo zrelo matico, ki že dalj časa zalega, in če postopek opravimo ob vsestransko ugodnih razmerah. Nekateri čebelarji odvzamejo staro matico, čez čas pa kar pri žrelu dodajo novo. Znana je praksa, da matico pri neposrednem dodajanju namažejo z medom ali sladkorno raztopino. V tem primeru delavke pri čiščenju matice odstranijo z njenega telesa tudi nekaj dlačic, zato je matica videti starejša, bolj »obrabljena«, kot je v resnici.

Sam sem včasih pri neposrednem dodajanju matic v nakladne panje uporabljal nekoliko nenavaden, a vedno uspešen način, in sicer z vrtno zalivalko z razpršilnikom, v kateri je bila nekoliko postana in ne premrzla voda. Brezmatični panj sem ob lepem vremenu odprl in matico med škropljenjem po celi površini spustil na sredino, kjer je bilo največ čebel. Med škropljenjem, ki je za čebele pomenil nekaj takega kot močnejši dež, so se skupaj z matico pomaknile med sate. Panj sem zaprl, voda je pri žrelu stekla iz panja, na panj pa sem označil, da ima novo matico.

b) **Posredno dodajanje** – Ta način uporablja večina čebelarjev. V dodajalnih matičnicah lahko preverjamo, kako so čebele naklonjene matici, preden se odločimo za njeno izpustitev. V uporabi so različne dodajalne matičnice, njihovo bistvo pa je, da čep, ki zapira izhod, po potrebi zamenjamo s sladkornim testom ali prelepimo s satnico. Tako delavke matico po določenem času osvobodijo.

V svojem čebelarstvu sem tedaj, kadar dodajanje ni bilo negotovo, vse skupaj poenostavil. Za dodajanje matic uporablam papirnate vrečke, velike približno 7 x 7 cm. Naredim jih iz slabšega časopisnega papirja, zlepih pa z naravnim lepilom, ki ga naredim iz moke in vode. Vrečko nekajkrat prebodem s tanjšim žbljem, spodnja vogala pa nekoliko stisnem, da vrečko razširim. Vanjo dam matico, na vrhu dvakrat prepognem in vrečko z risalnim žbljčkom pritrdim na sat s pokrito zalego, na katerem je največ mladih čebel. Delavke matico osvobodijo, vrečko pa zgrizejo in odnesejo iz panja, tako da ni

treba drugega kot odstraniti risalni žebliček ob poznejšem pregledovanju družine.

Kako postopamo z matico, ki smo jo dobili od vzrejevalca? Če je vreme ugodno, zamenjujemo tako, da staro matico odstranimo, mlado pa takoj damo v matičnico, v kateri smo matico dobili. Namestimo jo tako, da imajo delavke možnost dostopa do odprtnic ali mreže, skozi katere pridejo v stik z matico. Pogledamo, kje v matičnici je nameščeno sladkorno testo in jo na nasprotni strani od matice odpremo, tako da bodo panjske delavke prišle do testa. Ko se bodo prigrizle do matice, bo ta lahko zapustila matičnico.

Če dodajamo matico v brezmatično družino, damo matičnico po možnosti med zalego. Namestimo jo tako, da imajo delavke možnost dostopa do odprtin, skozi katere imajo stik z matico. Naslednji dan pogledamo, kakšno je razpoloženje v družini. Če delavke obsedajo matičnico, pahljajo s krili in jih z lahkoto odstranimo iz matičnice, mirno omogočimo dostop do testa in panj zapremo. Če pa so čebele nemirne in jih težko odstranimo iz matičnice, še kakšen dan počakamo. Če stanje še naslednji dan ni drugačno, je najbolje, da matičnico z matico odstranimo, v panj pa damo sat z odkrito zalego in se prepričamo, ali je družina zanesljivo brezmatična.

Najbolj zanesljivo bo matica sprejeta, če v bližini ne bo starih čebel. To dosežemo na več načinov:

- V družino jo dodamo ob pomoči zamreženega okvirčka, velikosti približno 10 x 10 cm. Okvirček je na eni strani pokrit z mrežo, na drugi pa ima na vogalih koničaste žebličke, s katerimi ga pritrdimo na satje. V družini poiščemo sat s polegajočo se zalego, odstranimo vse čebele, spustimo na zalego matico in jo takoj pokrijemo z okvirčkom. Matica bo sama s polegajočimi se delavkami. Te bodo očistile celice, v katere bo matica začela zalegati jajčeca. Ko čez nekaj dni preverimo ta način sprejema, okvirček odstranimo. Največkrat pa čebele same naredijo prostor pod okvirčkom in matico osvoobodijo. Namesto zamreženega okvirčka lahko pri nas kupimo okrogle plastične dodajalne mreže.

- Ob lepem vremenu naredimo narejenca z nekaj sati zalege in dodamo čebele še s kakšnega zaleženega sata. Narejenca odnesemo nekoliko stran. Vse stare čebele zapustijo narejenca in proti večeru lahko dodamo matico. Narejencu dodamo tekočo hrano.

- Pri nakladnih panjih, ki so vsaj v dveh nakladah, čebele pa vletene samo skozi žrelo, se zelo preprosto znebimo starih čebel. Ob lepem vremenu vrhnjo naklado, v kateri naj bo nekaj satov z zalego, ločimo od spodnje z mrežo in na njej odpremo okroglo žrelo na nakladi, če tega ni, pa mora biti žrelo na zamreženem okviru. Čebele, ki bodo izletele, se bodo vrnille skozi glavno žrelo. Do večera bodo odletele vse stare čebele in brez skrbi lahko dodamo matico. Čebele v spodnji nakladi bodo čutile njeno navzočnost, zato zmeda ne bo velika. Začasn timer družinici v zgornji nakladi moramo dodati teko-

čo hrano. Ko bo mlada matica že imela pokrito zalego, panj znova uredimo.

- Tudi pri AŽ panjih se lahko začasno znebimo starih čebel. Panj lahko popolnoma pregradimo ter damo v medišče nekaj satov z zalego in zadosti čebelami. Odpremo mediščno žrelo in proti večeru, ko odletijo vse stare čebele, dodamo matico. Čebele v plodišču je najbolje zaposliti s satom z odprto zalego. Ko bo v medišču že zaprta zalega mlade matic, družino spet uredimo. Lahko pa stvar nekoliko poenostavimo. V medišče prav tako damo nekaj zalege in odpremo mediščno žrelo, od plodišča pa jo ločimo z nekaj listi papirja. Zvečer dodamo matico, zapremo mediščno žrelo in oba dela družine se počasi združita. Poskrbeti moramo, da je tako v plodišču kot medišču vedno zadosti tekoče hrane.

- Matice dodamo v prašilček, in ko je v njem nekaj satov zalege, celega dodamo v brezmatični pridobitni panj. Družinico v AŽ panju damo v medišče, ki ga s časopisnim papirjem ločimo od plodišča, v nakladnih panjih pa v novo naklado na vrhu, ki jo od spodnje prav tako ločimo s časopisnim papirjem. Oba dela se počasi združita in čez nekaj dni panj ustrezno uredimo. Lahko pa se odločimo in prašilčke prezimimo, matice pa začnemo zamenjavati zgodaj spomladi prihodnje leto.

Pa še to: V literaturi pogosto priporočajo, da sprejetje matic preverimo po treh dneh. Sam nisem pri vrženec tako kratkega roka, nasprotno, mislim celo, da prav s prezgodnjim pregledom povzročimo propad marsikatero mlade matice. Mlado, še nerovno matico, bomo zmotili, ko se iz jajčec ne bodo zvalile še niti ličinke, mogoče pa niti ne bo začela takoj zalegati. In debelo bomo gledali odprt panj brez zalege, pri tem pa ne bomo vedeli, kaj nam je storiti. Zato je bolje, če počakamo nekaj več kot teden dni, tako da bo ob pregledu že nekaj pokrite zalege in tudi matica bo mirnejša. Če pa zalege ne bo, bomo točno vedeli, kaj nam je storiti.

Tudi v najboljših primerih, ko bodo vse dodane matice sprejete, verjetno razvoj ne bo enak pri vseh družinah. Nekatero matico so pač boljše od drugih, zato bo tudi družina bolj napredovala. Lahko pa po nekaj tednih družine katero od dodanih matic preležajo. Matice so lahko poškodovane, da mi niti ne opazimo, mogoče so poškodbe staknile celo pri dodajanju, ko so se jih stare čebele trdovratno branile. Lahko pa so poškodbe manjše in družina se ne bo odločila za preleganje, vendar pa se nikdar ne bo razvila do vrhunca.

Dodajanje in zamenjevanje matic je zahtevno opravilo. Vedno, kadar vidimo, da smo bili uspešni, da so sati pokriti s svežo zalego, na kateri kraljuje umirjena mlada matica, smo navdušeni. To je navdušenje, ki ga poznamo samo čebelarji. Če pa nismo bili uspešni, ne vrzimo puške v koruzo in se vzdramo očitkov na račun drugih. Skušajmo natančno razčleniti, kako smo postopali in kje smo morda naredili napako. Sčasoma bomo uspešno odpravili vse napake in se še z večjim zadovoljstvom zatekali k čebelarju.